

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΝΤΙ ΕΠΑΙΝΟΥ, Μ. Μαρκίδη (XIII)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ (XVII)

I. ΗΘΙΚΗ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΗΘΙΚΙΣΜΟΥ (ΑΝΤΙ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ) (1)

1. Θρησκεία καὶ ἠθικὴ1
2. Θρησκεία καὶ ψυχολογία.....5

II. ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ (13)

1. 'Η ψυχὴ ὡς ἀξία: Ν. Λούβαρις.....19
2. 'Η ψυχὴ ὡς ὕπαρξις: Ν. Νησιώτης.....26
3. 'Η ψυχὴ ὡς βίωμα: Μ. Μακράκης.....34

III. Η ΨΥΧΗ ΚΑΙ ΤΟ ΣΩΜΑ (41)

1. Ψυχὴ καὶ σῶμα στὴν ἀρχαιοελληνικὴ ἀνθρωπολογία.....43
2. Ψυχὴ καὶ σῶμα στὴν ἰουδαιοχριστιανικὴ ἀνθρωπολογία.....46
3. Ψυχὴ καὶ σῶμα στὴ δυτικοευρωπαϊκὴ ἀνθρωπολογία.....52
4. Παρέκβασις: Παραδοσιακὴ καὶ σύγχρονη ἰατρικὴ.....56

IV. Η ΨΥΧΗ ΚΑΙ Η ΣΩΤΗΡΙΑ (65)

1. 'Η σωτηρία τῆς ψυχῆς στὴ λατινικὴ θεολογία.....66
2. 'Η σωτηρία τῆς ψυχῆς στὴ ἐλληνικὴ θεολογία.....79

V. Η ΨΥΧΗ ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ (93)

1. 'Η ἀθανασία τῶν ψυχῶν.....94
2. 'Η ἀνάσταση τῶν νεκρῶν.....103

VI. Η ΨΥΧΗ ΚΑΙ Η ΖΩΗ (117)

1. 'Η ἀγάπη ὡς ὁ λόγος υπάρξεως τῆς ζωῆς118
2. 'Η ἐλευθερία ὡς ὁ τρόπος υπάρξεως τῆς ζωῆς127

VII. ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ ΜΕ ΑΣΚΗΤΙΣΜΟ (ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ) (137)

1. 'Ανθρωπισμός ἢ ἀτομικισμός;138
2. 'Ανθρωπισμός καί ἀσκητισμός!146

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΝΟΜΑΤΩΝ (153)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Θάνατος καί αγάπη είναι οί δύο πόλοι ανάμεσα στους οποίους αιώρεϊται ή ζωή καθενός κι όλων μας, ανά πᾶσα στιγμή, καί διά βίου μάλιστα!... Μόνο ό άθάνατος εϊναι άνέραστος: μοναχά έκείνο τό όν πού δέν πρόκειται νά πεθάνει, αυτό μονάχα δέν υπόκειται στην αγάπη. "Αν έξασφάλισες τήν άθανασία μέ κάποιον, όποιονδήποτε τρόπο, τότε μόνο μπορείς νά παραιτηθείς από τόν έρωτα. "Όσο σέ σκιάζει ό θάνατος, τόσο θά σέ φωτίζει ή αγάπη. "Ό,τι χωρίζει ό θάνατος, αυτό τό ένώνει ό έρωτας: τό σώμα μέ τήν ψυχή στόν άνθρωπο, τόν έναν μέ τόν άλλο άνθρωπο, τό Θεό μέ τόν άνθρωπο, τή φύση μέ τήν ψυχή κ.ο.κ. 'Ο θάνατος εϊναι ή κεντρόφυγος δύναμη τής ζωής καί ή αγάπη εϊναι ή κεντρομόλος.

Αυτήν τήν απλή μά σωτήρια αλήθεια τής ζωής εϊναι πού μάς διδάσκουν τά αρχαία ιερά κείμενα, ή 'Αγία Γραφή, στην Παλαιά Διαθήκη καί στην Καινή Διαθήκη, όπως φαίνεται κιόλας στά παραθέματα τής προμετωπίδας του βιβλίου μας. Τό ίδιο πράττουν οί άσκητές σάν τόν 'Ισαάκ τόν Σύρο, οί λογοτέχνες, όπως ό Ντοστογιέφσκι στόν περασμένο αιώνα καί οί ψυχολόγοι σάν τόν Φρόντλ στούς καιρούς μας. "Αλλωστε τό βιβλίο μας αυτό αφιερώνεται σέ πρόσωπα πού κοντά τους ανασάναμε τή θερμή τής αγάπης, τής μητρικής ανατροφής καί τής πατρικής διδασκαλίας, αλλά καί τήν ψύχρα του θανάτου, αίφνίδιου ανώδυνου τέλους στην περίπτωση του δασκάλου, δέκα χρόνια πρωτύτερα, καί μακρόσυρ-

της επώδυνης τελευτής στην άλλη περίπτωση, μόλις πριν από ένα ακριβώς έτος.

Στά ιερά κείμενα, βιβλικά και άσκητικά, στά λογοτεχνήματα, πεζά και ποιητικά, στά θεωρήματα, ψυχολογικά και φιλοσοφικά, συναντησαμε αποκρίσεις ζωής στο δίπολο του θανάτου και του έρωτα. Αυτές τίς συναντήσεις μας θά άφηγηθοΰμε στίς σελίδες που ακολουθοΰν τηρώντας βέβαια τούς κανόνες της επιστημονικής μεθοδολογίας όσο αυτό δέν καταστρέφει τή γλαφυρότητα της αφήγησης και στο βαθμό που κατοχυρώνει τήν ακρίβεια τών ισχυρισμών μας.

Τό δίδυμο της αγάπης και του θανάτου παραπέμπει έμέσως πλὴν σαφῶς στο δίπολο της παραδοσιακότητας και της νεωτερικότητας. ‘Η θεολογία θεματογραφεί πρώτα απ’ όλους, ιστορικά, τό ζήτημα αυτό και προσφέρει ποικίλες απαντήσεις. ‘Η ανθρωπολογία πάλι στους Νέους Χρόνους ανακρίνει αυτές τίς αποκρίσεις τών θρησκευτικῶν παραδόσεων και μάλιστα της ιουδαιοχριστιανικής που κατά κόρον διαποτίζει τόν εὐρωπαϊκό μας πολιτισμό. ‘Η ψυχολογία εἶναι ἡ εφαρμοσμένη ανθρωπολογία που υἱοθετεῖ τή μεθοδολογία τών θετικῶν ἐπιστημῶν (παρατήρηση, πείραμα, μέτρηση, σύγκριση κ.λπ.) γιά νά διασφαλίζει τά πορίσματα τών ἐρευνῶν της. Τό σημείο τομῆς ανάμεσα στή θρησκεία και τήν ψυχολογία ονομάζεται ψυχολογία της θρησκείας.

Τά ανθρωπολογήματα που μᾶς ἀπασχολοΰν (σῶμα και ψυχή, ζωή και θάνατος, αγάπη και ἐλευθερία) ἀνήκουν ἐξἴσου στή σφαῖρα ἐπιρροῆς της θεολογίας και της ψυχολογίας. ‘Η ἀπόπειρά μας νά ἀναδείξουμε τίς ανθρωπολογικές συνέπειες της χριστιανικής θεολογίας συγκροτεῖ ἕνα ἐγχειρίδιο ψυχολογίας της θρησκείας. Κι αὐτήν ἀκριβῶς τήν ἀπόπειρα κρατᾶτε στά χέρια σας, φίλοι ἀναγνώστες, αὐτή τή στιγμή. Σᾶς παρακαλοΰμε νά τήν διαβάσετε μέ ἐνδιαφέρον και νά τήν κρίνετε μέ συμπάθεια στήν καλοπροαίρετη πρόθεση του συγγραφέα, ἐνθάρρυνση στήν προσπάθειά του και κατανόηση γιά τό τελικό ἀποτέλεσμα.

Πρέπει νά ἐμπιστευθοῦμε ἀκόμα κάτι στὸν ἀναγνώστη μας. Αὐτό τό βιβλίον εἶναι καρπὸς συγκεκριμένου διδακτικοῦ ἔργου. Δημιουργήθηκε ἀπὸ τὴν ἀνάγκη γιὰ ἐνημέρωση φοιτητῶν στὸ γνωστικὸ ἀντικείμενο τῆς ψυχολογίας τῆς θρησκείας, πού ἀνατίθεται στὸν ἐκάστοτε θρησκευοφιλόσοφο τοῦ οἰκείου θεολογικοῦ τμήματος, ὅπου διδάσκεται τό μάθημα ἀποκλειστικά. Παρότι προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐπικοινωνία μέ φοιτητικὸ νεανικὸ ἀκροατήριον, ὥστόσο δὲν περιορίζεται σέ αὐτό μόνο, ἀλλὰ ἀπευθύνεται σέ ἕνα εὐρύτερον ἀναγνωστικὸ κοινὸ μέ πλούσια ἐνδιαφέροντα καὶ ποικιλία μορφωτικῶν ὁριζόντων, πού διαθέτει ἀναζητήσεις καὶ ἀξιῶναι δικαιοματικά μιὰ πιο ἄνετη πρόσβαση στὴν ἐγκυρη ἐνημέρωση. Αὐτὸς ἄλλωστε εἶναι ὁ στόχος πού ὑπηρετεῖ ἡ σειρά ΘΡΗΣΚΕΙΟ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ τῶν ἐκδόσεων ΠΕΔΙΟ στὴν ὁποία ἐντάσσεται αὐτό τό βιβλίον.

Μέ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ θέλουμε νά καταγγείλουμε τὴν πενιχρότητα τῶν θρησκευοψυχολογικῶν σπουδῶν στὸν τόπο μας. Δέν εἶναι ἄμοιρον σημασίας ὅτι μόνο ἕνα ἀπὸ τέσσερα θεολογικά πανεπιστημιακά τμήματα τῆς χώρας μας περιλαμβάνει μάθημα ψυχολογίας τῆς θρησκείας στὸ προπτυχιακὸ πρόγραμμά του. Δέν μπορεῖ νά περάσει ἀπαράτηρητο καὶ ἀστιγμάτιστο τό γεγονὸς ὅτι ἀκόμα καὶ σέ αὐτό τό ἕνα τέταρτο θεολογικοῦ τμήματος ὑποβαθμίσθηκε τό μάθημα πρό ὀλίγων ἐτῶν. Παρόλο πού ἐπὶ σαράντα χρόνια ἦταν ὑποχρεωτικὸ καὶ πτυχιακὸ μάλιστα, κατάντησε νά συγχωνευθεῖ μέ θρησκευοφιλοσοφικὸ μάθημα μειωμένου ὥραριου. Εὐτυχῶς διασώθηκε τὴν τελευταία στιγμὴ μέ τὴν ἐμβαλωματικὴ καὶ συμβιβαστικὴ λύση τῆς μετὰταξῆς του στὰ ἐπιλεγόμενα μαθήματα τοῦ προπτυχιακοῦ προγράμματος σπουδῶν.

Ἐπειτα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ δέν εἶναι νά ἀπορεῖ πιά κανεὶς πού δέν ὑπάρχει οὔτε ἕνας διδάκτορας μέ εἰδίκευση στὴν ψυχολογία τῆς θρησκείας στὴν Ἑλλάδα. Οὔτε φυσικὰ χρειάζεται νά διερωτηθεῖ κάποιος ἂν ἡ νεοελληνικὴ θρησκευοψυχολογικὴ βιβλιογραφία σχηματίζει διψήφιο ἀριθμὸ ἢ ἂν ὑπῆρξε ποτὲ στὸν τόπο μας ἡ στή

γλώσσα μας περιοδικό έντυπο σέ αυτόν ειδικά τόν κλάδο αφιερωμένο. Ούτε εάν συνέδριο δέν έχει συγκληθεῖ πάνω στά προβλήματα αὐτοῦ τοῦ γνωστικοῦ ἀντικειμένου στή χώρα μας ἢ ἄλλου συναφοῦς κλάδου.

Κοντεύει νά ἐκπνεύσει ὁ αἰώνας μας, συμπληρώθηκαν, πρόσφατα μάλιστα, ἑκατό χρόνια ἀπό τή γέννηση τῆς ψυχανάλυσης καί οἱ ἀριθμοί μοιάζουν συντριπτικοί ὅσο κι ἀποκαλυπτικοί: ἡ ψυχολογία τῆς θρησκείας στήν Ἑλλάδα συνιστᾷ σεληνιακό τοπίο, «κρανίου τόπον», κυριολεκτικά ἔρημο. Μπορεῖ λοιπόν νά ἐκληφθεῖ τοῦτο τό βιβλίο σάν μια κραυγή «βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ» πού ἐνδεχομένως θά «ἐτοιμάσει τήν ὁδόν» γιά τήν ἀνάδειξη μιᾶς νεώτερης γενιᾶς θρησκευτοψυχολόγων, ἱκανότερων κι ἀξιότερων, καθότι ἐπαληθεύεται πάντοτε ὅτι «ἔρχεται ὁ ἰσχυρότερός μου ὀπίσω μου» (Μάρκ. 1,7). Εἶθε!...

Μάριος Π. Μπέγζος
Κηφισιά, 5 Μαρτίου 1996